

РОЗДІЛ 4: ГОТОВНІСТЬ ШКІЛ ДО ЛИХ ТА БЕЗПЕЧНЕ НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 23: Розуміння поведінки та емоцій учнів під час шкільних катастроф

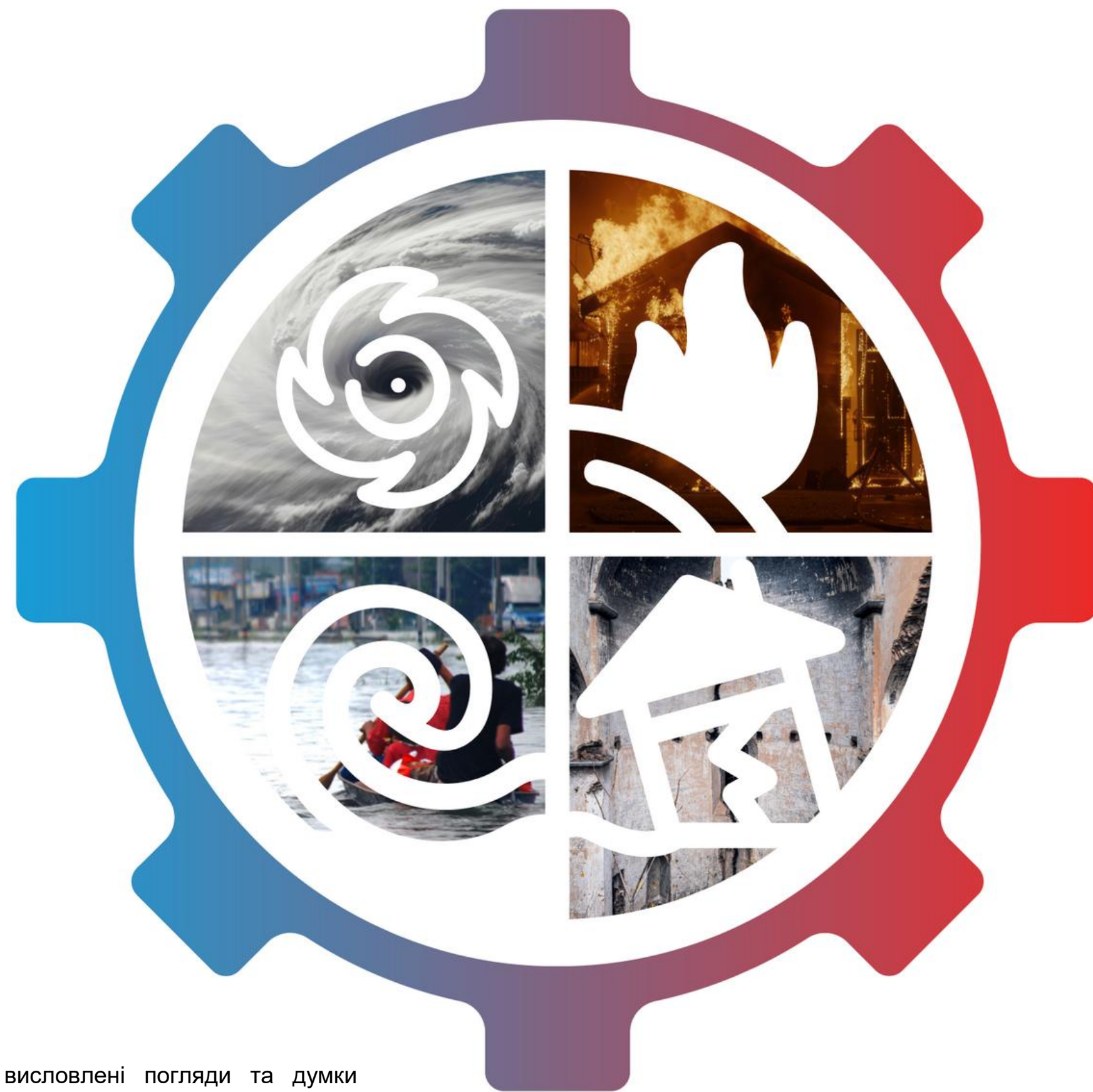
Автор: Neotalentway / Проектне партнерство VETREADY

Номер проекту: 2024-1-ES01-KA220-VET-000257287

Co-funded by
the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу або Іспанської служби з питань інтернаціоналізації освіти (SEPIE). Ні Європейський Союз, ні орган, що надає грант, не несуть за них відповідальності.

Мета навчального модуля

Загальна мета:

Надати учням необхідні знання та практичні навички для розуміння та ефективного реагування на психологічні потреби учнів під час шкільних катастроф, з акцентом на емпатію, ситуаційну усвідомленість, емоційну підтримку та управління стресом.

Тривалість навчального модуля: 2,6 академічних годин

Метод оцінювання:

Вікторина з вибором відповідей після завершення навчального модуля

Цільові групи:

- Учні професійно-технічних навчальних закладів
- Учні безперервного професійного навчання (CVET)
- Учні діаспори
- Викладачі професійно-технічної та безперервної професійної освіти

Визнання для учнів:

Сертифікат про завершення (програма неформального навчання)

Визнання для освітян:

Сертифікат про розвиток професійної компетентності

Цільова перехресна навичка ESCO (категорія T):

T3.3 – Збереження позитивного ставлення: Здатність зберігати стійкий та конструктивний настрій у складних шкільних катастрофічних ситуаціях, надавати емоційну підтримку учням, справлятися з невизначеністю та приймати обдумані рішення для сприяння психологічному благополуччю та безпеці.

Результати навчального модуля

Знання

1. Розпізнавати основні психологічні та емоційні потреби учнів під час шкільних катастроф.
2. Розуміти практичні методи надання ефективної емоційної підтримки, комфорту та заспокоєння учням у надзвичайних ситуаціях.
3. Визнайте психічні та емоційні труднощі, з якими стикаються як учні, так і викладачі під час стихійних лих у школах.

Навички

- Визначити та запропонувати ефективні стратегії підтримки емоційного благополуччя учнів під час шкільних катастроф.
- Продемонструвати здатність діяти з емпатією, приймати делікатні рішення та надавати поради у шкільних катастрофах.
- Застосовуйте методи самоконтролю та подолання стресу, щоб залишатися спокійними, зосередженими та підтримувати емоційно складні шкільні катастрофи.

Ці навички безпосередньо пов'язані з наскрізною навичкою ESCO T3.3 – Підтримка позитивного ставлення:

- Зберігайте стійкість та самовладання в емоційно складних ситуаціях шкільного лиха.
- Справлятися з невизначеністю та стресом, підтримуючи учнів.
- Приймати обдумані, чуйні рішення для сприяння психологічному благополуччю та безпеці в шкільному контексті.

Вступ: Розуміння психології жертв катастроф у поведінці та емоціях учнів під час шкільних катастроф

- Розуміння психології учнів під час шкільних катастроф передбачає визнання, розуміння та ефективне реагування на емоційні та психічні потреби учнів, які постраждали від надзвичайних ситуацій у школі.
- Такі ситуації можуть виникати несподівано — наприклад, під час стихійних лих, пожеж, повеней чи інших надзвичайних ситуацій у школі — коли учні можуть відчувати страх, розгубленість або емоційний стрес.
- Цей модуль навчає, як зберігати спокій, надавати емпатичну підтримку, приймати чутливі рішення та допомагати задовольняти психологічні та емоційні потреби учнів, навіть у стресових або обмежених ресурсах шкільних умовах.

Ключові поняття та термінологія

- **Реакція на страх**

Природні реакції учнів на сприйняті загрози (бийся, тікай, завмирай), які можуть вплинути на поведінку під час евакуації або локдауну.

- **Порушення уваги та фокусу**

Стрес і страх можуть погіршити здатність учнів виконувати інструкції або приймати безпечні рішення під час надзвичайних ситуацій.

- **Емоційне зараження**

Емоції швидко поширюються в групах; один панікуючий студент може посилити загальну тривожність, тоді як спокійна поведінка може стабілізувати групу.

- **Розвиток стійкості**

Здатність швидко відновлюватися після стресових подій. Навчання процедурам, проведення навчань та надання психологічної підтримки сприяє розвитку стійкості.

- **Відчуття безпеки та довіри**

Сприйняття учнями безпеки школи та довіра до викладачів сильно впливають на їхні психологічні реакції та загальну здатність подолання труднощів.

Розуміння важливості поведінки та емоцій учнів під час шкільних катастроф

- Школи – це середовище, де учні зазвичай почуваються в безпеці та дотримуються передбачуваного розпорядку дня, але такі стихійні лиха, як пожежі, повені, шторми чи аварії, можуть раптово порушити це відчуття безпеки. Між 2021 і 2024 роками кількість надзвичайних ситуацій у школах по всій Європі почастишала, що підкреслює зростаючу потребу в психологічній підготовці в освітніх закладах.
- Згідно з нещодавніми опитуваннями щодо безпеки в школах, значна частина педагогів та учнів повідомляє про неготовність до реагування на надзвичайні ситуації, а багато шкіл стикаються з труднощами у наданні належної психологічної підтримки під час криз. Дослідження підкреслюють, що, хоча школи впроваджують протоколи безпеки та проводять навчання, емоційному та психічному благополуччю учнів часто приділяється недостатня увага під час планування дій у надзвичайних ситуаціях.
- Зі зростанням кількості надзвичайних ситуацій у школах це підкреслює нагальну потребу учнів, викладачів та шкільного персоналу бути готовими не лише фізично, а й психологічно. Розвиток емоційної стійкості, розуміння поведінки учнів та надання підтримки мають вирішальне значення для того, щоб допомогти учням впоратися з невизначеністю, стресом та травмами під час та після шкільних катастроф.

Чому цей навчальний модуль важливий

- Шкільні катастрофи, такі як пожежі, повені, шторми чи аварії, можуть статися раптово та без попередження. Ці події можуть викликати в учнів страх, тривогу або стрес.
- Бути готовим – це більше, ніж просто знати шляхи евакуації чи дотримуватися правил безпеки, це також означає розуміти власні почуття під час надзвичайної ситуації та знати, як зберігати спокій і підтримувати однокласників.
- Цей модуль надасть вам практичні навички та психологічні стратегії для ефективного реагування, управління емоціями та допомоги іншим у подоланні невизначеності та стресу під час надзвичайних ситуацій у школі.
- Навчившись керувати своїми емоціями та підтримувати інших, ви можете залишатися в безпеці, допомагати однокласникам та розвивати стійкість у шкільній спільноті.

Стихійні лиха в психології жертви в контексті поведінки та емоцій учнів у шкільних катастрофах

Стихійні лиха, такі як повені, шторми, пожежі чи землетруси, не лише загрожують фізичній безпеці, але й сильно впливають на емоції та поведінку учнів у шкільному середовищі.

Ці події можуть **викликати страх, тривогу та розгубленість, порушуючи відчуття безпеки**, яке зазвичай забезпечує школа. Емоційний стрес може бути особливо високим для молодших учнів, учнів з особливими потребами або тих, хто розлучився з друзями чи знайомими вчителями під час надзвичайної ситуації.

Розуміння психології учнів під час шкільних катастроф має вирішальне значення для:

- Розпізнавати емоційні та поведінкові реакції під час та після шкільної катастрофи.
- Надавати психологічну першу допомогу та підтримку однокласникам.
- Розвивати емоційну стійкість для подолання невизначеності, стресу та відновлення в шкільному середовищі.

Землетруси

«Землетрус може перетворити місце, де ви почуваетесь найбезпечніше — вашу школу — на джерело страху та невизначеності за лічені секунди...»

Землетруси — це раптові природні явища, які можуть перетворити навіть звичні та безпечні місця, такі як ваша школа, на моменти страху та невизначеності.

- **Раптові удари шоку**

Землетруси трапляються без попередження. Школа — зазвичай безпечне та звичне середовище — раптово трясеться. Учні можуть відчувати жах, дезорієнтацію або заціпеніння, не знаючи, що робити спочатку.

- **Без негайної допомоги ззовні**

Навіть за наявності вчителів, персоналу чи аварійно-рятувальних служб, надання допомоги може бути затримано через пошкодження конструкції або заблоковані виходи. У ці критичні перші моменти учні повинні зберігати спокій, дотримуватися інструкцій та покладатися на шкільні протоколи, щоб впоратися зі страхом та залишатися в безпеці.

Рисунок 1. Землетруси (згенеровані штучним інтелектом С. Аренас через Sora)

Землетруси

Емоційні реакції можуть швидко загострюватися

Паніка може швидко поширюватися серед учнів, ускладнюючи виконання інструкцій або безпечні дії.

Старші учні можуть намагатися допомогти молодшим однокласникам, але почуваються перевантаженими, тоді як вчителі та персонал можуть відчувати себе перевантаженими відповідальністю.

Тривога, почуття провини та гіперпильність можуть зберігатися навіть після того, як тремтіння припиняється.

Стратегії негайного психологічного подолання

- Зберігайте спокій та уважно виконуйте вказівки вчителів.
- Перш за все, безпека має бути пріоритетом: перед переїздом уникайте нестійких меблів або розбитих вікон.

- Призначте прості, чіткі завдання: наприклад, «Вишикуватися тихо», «Перевірити, чи всі враховані».
- Заохочуйте глибоке, рівне дихання, щоб зменшити паніку та зберегти концентрацію.

Після землетрусу

- Учні можуть відчувати шок, проблеми зі сном або спалахи спогадів, особливо якщо шкільна будівля була пошкоджена або хтось отримав травму.
- Психологічна перша допомога є важливою: підтверджуйте почуття, заспокоюйте, дотримуйтесь розпорядку дня та емоційно підтримуйте одне одного.

Повені

Повені можуть перетворити звичні шкільні простори — класні кімнати, коридори та ігрові майданчики — на небезпечні зони, пошкоджуючи майно та залишаючи учнів невпевненими та небезпечними.

Повені можуть перетворити повсякденні шкільні простори на зони небезпеки, пошкодивши класні кімнати, коридори та ігрові майданчики, а також залишивши учнів безпорадними та невпевненими. Повені можуть розвиватися поступово або раптово, але в обох випадках вони порушують відчуття безпеки, яке зазвичай забезпечує школа. Вода, що потрапляє до школи, може пошкодити майно, заблокувати виходи та змусити до евакуації, часто без відомостей про те, що можна врятувати.

Негайний психологічний вплив

- **Шок і здивування:** побачивши затоплені знайомі класні кімнати або дитячі майданчики, ви можете відчути емоційне оніміння або паніку, особливо у молодших учнів.
- **Страх за інших:** учні можуть відчувати сильне занепокоєння щодо безпеки однокласників та вчителів.
- **Безпорадність:** нездатність контролювати підйом води або захистити майно може викликати стрес, розчарування та почуття провини.

Прийняття рішень під тиском

- Студенти та персонал повинні вирішити, як безпечно евакуюватися, які предмети першої необхідності (якщо такі є) взяти з собою та як залишатися разом як група.
- Швидке прийняття рішень ускладнюється обмеженою видимістю, підняттям рівня води або заблокованими виходами, що може посилити психологічне напруження.

Рисунок 2. Повені (згенеровані ШІ С. Арена через Sora)

Повені

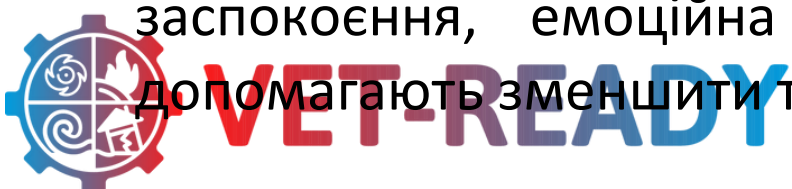
Емоційна динаміка в школі

Реакції на стрес можуть відрізнятися серед учнів: деякі можуть завмерти або панікувати, тоді як інші діяти імпульсивно, що може створювати плутанину або напругу в класі.

Молодші учні можуть стати чіпляючими, наляканими або замкнутими, тоді як старші учні можуть відчувати відповідальність за допомогу одноліткам. Вчителі та персонал можуть відчувати тягар забезпечення безпеки всіх.

Стратегії подолання наслідків під час та після повені

- Спокійно спілкуйтеся та розподіляйте прості ролі, щоб учні були організовані та зменшили паніку (наприклад, «Вишикуйтеся тихо», «Перевірте, чи всі враховані»).
- Зосередьтеся на першому місці на безпеці, а не на речах.
- Після евакуації або після досягнення безпеки дозвольте собі висловлювати свої емоції, визнайте свої почуття та, по можливості, дотримуйтесь розпорядку дня.
- Психологічна перша допомога є важливою: заспокоєння, емоційна підтримка та чіткі вказівки допомагають зменшити травму.

Довгострокові психологічні наслідки та відновлення

- **Симптоми посттравматичного стресу:** Навіть після того, як вода спаде, учні можуть відчувати спогади, кошмари або тривогу, викликані звуками, видами чи погодними умовами.

Депресія та емоційне виснаження: втрата особистих речей або порушення шкільного життя можуть спричинити смуток або тривалий поганий настрій.

- **Зміни у динаміці взаємодії з однолітками:** стрес може призвести до конфліктів між учнями або напруженості в груповій діяльності, що потребує керівництва та емоційної підтримки.
- **Гіперпильність та страх повторення:** учні можуть стати надмірно обережними під час дощу або шторму, що впливає на їхню участь у заходах на свіжому повітрі.
- **Поступове відновлення емоційної стійкості:** участь у шкільних заходах з відновлення, відновлення звичного розпорядку дня та обмін досвідом з однолітками та вчителями допомагає відновити відчуття безпеки та контролю.

Co-funded by
the European Union

Пожежі

«Пожежа може перетворити звичне та безпечне шкільне середовище на раптове джерело страху та небезпеки».

Пожежа може перетворити школу — зазвичай безпечне та звичне місце — на джерело страху та травми за лічені хвилини. Шкільні пожежі, спричинені нещасними випадками в класах, лабораторіях чи кухнях, або зовнішніми джерелами, можуть пошкодити майно, порушити розпорядок дня та емоційно пригнітити учнів.

Негайний психологічний вплив

- **Паніка та страх:** Вид полум'я, диму або звук сигналізації можуть викликати реакцію «бий або біжи», що призводить до сильного страху та розгубленості серед учнів.
- **Шок і здивування:** Пошкодження класних кімнат, особистих речей або шкільного обладнання може спричинити емоційне оніміння або дезорієнтацію.
- **Почуття провини та самозвинувачення:** деякі учні можуть відчувати відповідальність за те, що не запобігли пожежі, або хвилюватися за безпеку однолітків, навіть якщо цього було неминуче.
- **Страх за інших:** учні можуть відчувати гостру тривогу щодо безпеки однокласників та вчителів.

Рисунок 3. Пожежі (згенеровані ШІ С. Арена через Сору)

Пожежі

Динаміка школи під час пожежі

Під час пожежі в школі учні та персонал повинні швидко приймати рішення: дотримуватися шляхів евакуації, триматися разом та виконувати вказівки вчителів.

Реакції на стрес різняться: деякі студенти можуть завмерти, тоді як інші діятимуть імпульсивно, створюючи плутанину або напругу.

Молодші учні можуть стати чіпляючими, наляканими або замкнутими, тоді як старші учні та персонал можуть почуватися перевантаженими відповідальністю за безпеку кожного.

Стратегії подолання труднощів під час та після пожежі

- Безпеку ставте на перше місце, ніж речі — переконайтеся, що всі швидко та спокійно евакуюються з будівлі.
- Чітко спілкуйтеся та розподіляйте прості ролі: «Перевірте свою лінію», «Переконайтеся, що всі зовні».
- Як тільки ви будете в безпеці, забезпечте заспокоєння та емоційну підтримку, визнаючи страх і стрес.

- Психологічна перша допомога є важливою: допоможіть одноліткам пережити травму, підтримувати розпорядок дня та зменшити паніку.
- Зв'яжіться зі шкільними консультантами або допоміжним персоналом, щоб зменшити почуття ізоляції.

Довгострокові психологічні наслідки та відновлення

- Симптоми посттравматичного стресу: можуть зберігатися флешбеки, нічні кошмари та гіперпильність, особливо під час впливу пожежної сигналізації або диму.
- Горе та втрата: втрата особистих речей або порушення шкільного розпорядку можуть спричинити тривалий смуток або поганий настрій.
- Зміни у динаміці взаємодії з однолітками: стрес може призвести до напруженості серед учнів або зміни соціальних ролей, що вимагатиме керівництва та підтримки з боку вчителів.

Зупиніться та поміркуйте

Сценарій землетрусу в школі

Середина ранку, і раптом шкільна будівля починає тремтисся. Парти гримлять, світло мерехтить, а предмети падають з полиць. Ви у своєму класі з однокласниками та вчителем.

Навідні питання:

- Що б ви зробили в першу чергу, щоб забезпечити свою безпеку та безпеку своїх однокласників?
- Як би ви впоралися з власним страхом, допомагаючи іншим зберігати спокій?
- Які дії необхідно виконати негайно під час струшування (наприклад, «Упасти, накритися та триматися»)?
- Як ви можете ефективно спілкуватися з однокласниками та вчителем, щоб підтримувати порядок та зменшити паніку?

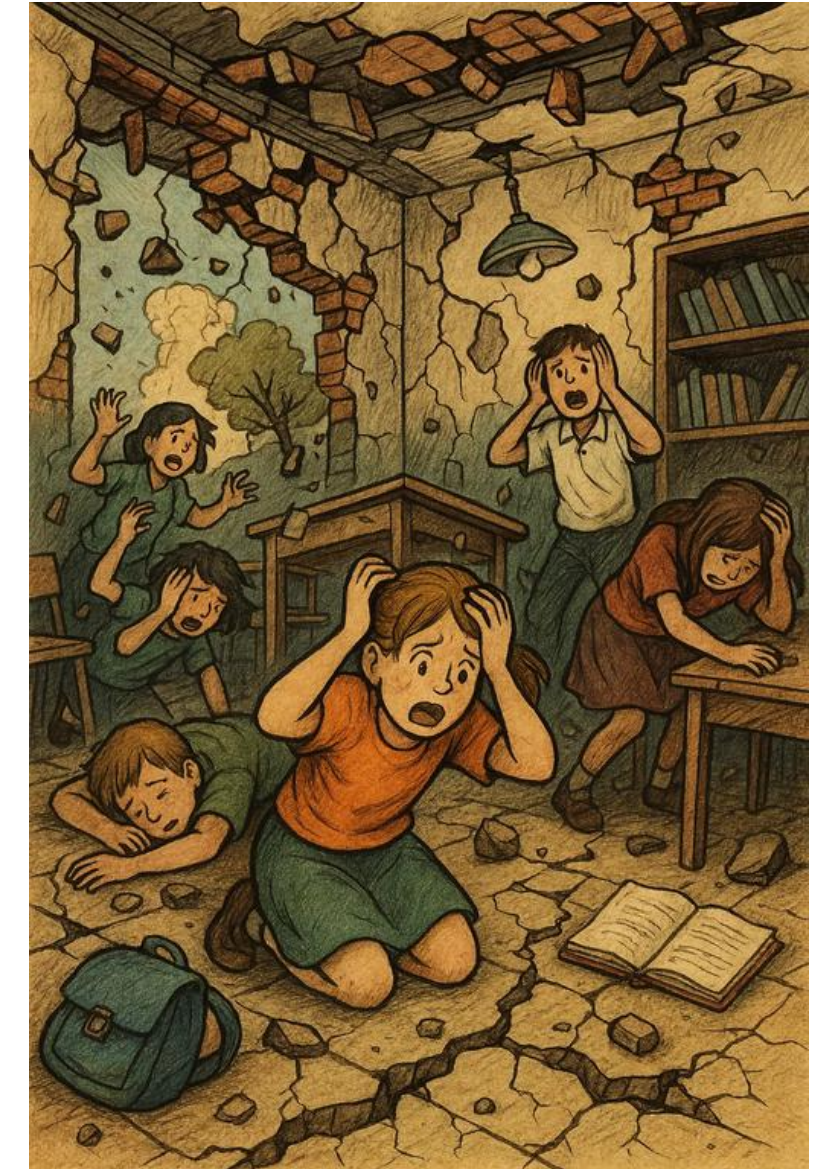

Рисунок 4. Сценарій землетрусу в школі
(Згенеровано ШІ С. Аренасом через Сору)

Зупиніться та поміркуйте

Чого НЕ СЛІД робити:

- Не панікуйте: паніка затьмарює розсудливість і може призвести до прийняття небезпечних рішень. Зберігайте спокій, щоб ясно мислити.
- Не біжіть одразу: занадто швидкий рух може збільшити ризик травмування від падаючих предметів або уламків.
- Не заповнюйте виходи: поспіх до дверей або коридорів може призвести до нещасних випадків.
- Не стійте під важкими меблями або нестійкими предметами: вони можуть впасти та спричинити травму.
- Не ігноруйте вказівки вчителя: дотримуйтесь протоколів безпеки та вказівок шкільного персоналу.

Що вам СЛІД зробити:

- Упасти, укритися та триматися: Сховатися під столом або міцними меблями та захистити голову й шию.
- Залишайтеся на місці, доки не припиниться тряска: Уникайте руху коридорами або сходами під час тремтіння.
- Тримайтеся разом і спілкуйтеся спокійно: заспокоюйте однокласників і дотримуйтесь вказівок вчителя.
- Підготуйтеся до евакуації, як тільки ви будете в безпеці: Після закінчення трясіння обережно перейдіть до призначеної безпечної зони.
- Перевірте однокласників: Допоможіть молодшим або більш вразливим учням, якщо можете зробити це безпечно.

Чому це допомагає:

- Перебування низько та в прикритому місці зменшує ризик травмування від падаючих предметів.
- Дотримання інструкцій та збереження спокою зменшують розгубленість та паніку.
- Взаємна допомога забезпечує безпеку та гарантує безпечну евакуацію всіх після землетрусу.

Технологічні/промислові катастрофи в психології жертви в контексті поведінки та емоцій учнів у шкільних катастрофах

- Технологічні та промислові катастрофи трапляються, коли виходять з ладу системи або об'єкти, створені людиною, що призводить до аварій, які можуть безпосередньо вплинути на школи. Ці події відрізняються від стихійних лих, оскільки вони часто є раптовими, непередбачуваними, а іноді й непомітними — наприклад, витoki газу, розливи хімікатів або несправності обладнання.
- У шкільному середовищі такі катастрофи можуть поставити під загрозу основні комунальні послуги, пошкодити обладнання або загрожувати безпеці учнів. Несподіваний характер цих подій часто призводить до гострого психологічного стресу, страху зараження чи травмування, а також почуття безпорадності серед учнів.
- Учні можуть відчувати сильну тривогу, паніку або розгубленість, особливо молодші учні або ті, хто має особливі потреби. Прийняття рішень під тиском стає критично важливим, оскільки персонал та учні повинні дотримуватися процедур евакуації, ховатися або вживати захисних заходів.
- Розуміння психологічного впливу техногенних та промислових катастроф допомагає учням та шкільному персоналу ефективно реагувати, забезпечувати безпеку та підтримувати емоційну стійкість під час та після надзвичайних ситуацій, спричинених людиною.

Лабораторні та хімічні інциденти в школах

Навіть невеликі розливи хімікатів або аварії в лабораторіях у школах можуть викликати сильний страх, стрес і травму. Інциденти можуть траплятися в наукових лабораторіях, художніх кабінетах або на кухнях, і навіть короточасний вплив хімікатів, випарів або незначних вибухів може залишити тривалі емоційні наслідки.

Що може статися?

- Розлив хімічних речовин створює раптову небезпеку, що вимагає негайної евакуації.
- Випари або дим від експериментів можуть викликати паніку або кашель.
- Учні можуть почуватися замкненими в класі або в небезпеці у звичних місцях.

Чому це психологічно небезпечно:

- Хімічні аварії викликають гострий стрес і страх через раптову загрозу травмування або опромінення.
- Випари, сигналізація та раптові реакції можуть спричинити паніку, сплутаність свідомості та дезорієнтацію.
- Молодші учні або ті, хто має особливі потреби, можуть почуватися безпорадними або перевантаженими, що посилює тривожність у класі.
- Після події учні можуть відчувати затяжне почуття провини, гіперпильність або страх.

Знайте ознаки стресу у вашому класі:

- Плач, дратівливість або суперечки між учнями.
- Студенти демонструють страх, замкнутість або чіпляльність.
- Вчителі або старші учні відчують напругу, тривогу або мають труднощі з прийняттям спокійних рішень.

Рисунок 5. Лабораторні та хімічні інциденти в школах
(Згенеровано ШІ С. Аренасом через Сору)

Лабораторні та хімічні інциденти в школах

Що робити, щоб впоратися з психологічним стресом під час лабораторних та хімічних інцидентів у школах?

- Зберігайте спокій та заспокойте всіх: говоріть тихо та чітко, щоб зменшити паніку серед учнів. Вчителі та старші учні можуть бути взірцем спокійної поведінки.
- Безпечна спільна евакуація: дотримуйтесь інструкцій вчителя та визначених шляхів евакуації. Надавайте пріоритет фізичній безпеці, водночас надаючи емоційну підтримку однокласникам.
- Підтримуйте відчуття контролю: Доручайте учням невеликі, безпечні завдання, такі як допомога однокласникам у вишикуванні, перевірка відвідуваності або керівництво молодшими однокласниками.
- Використовуйте методи глибокого дихання або заземлення: заохочуйте учнів робити повільні вдихи або зосереджуватися на заспокійливому об'єкті, поки вони чекають на вулиці або на рятувальників.
- Використовуйте підтримку однолітків: заохочуйте старших або більш впевнених у собі учнів підтримувати молодших або більш тривожних однокласників.
- Займайтеся заспокійливими заняттями: прості вправи, такі як малювання, ведення щоденника або керована візуалізація, можуть допомогти учням обробляти емоції.
- Обговорення після інциденту: Після забезпечення безпеки проаналізуйте, що сталося, похваліть безпечну поведінку та обговоріть стратегії дій у майбутніх надзвичайних ситуаціях.
- Дотримуйтесь розпорядку дня, коли це можливо: повернення до звичних занять у класі може допомогти учням відновити відчуття нормальності та безпеки.
- Залучайте шкільних консультантів або допоміжний персонал: надавайте професійну допомогу учням, які продовжують відчувати тривогу або дискомфорт після інциденту.

Структурні та обладнання небезпеки в школах

Навіть незначні структурні пошкодження або аварії з обладнанням у школах можуть створювати стрес, страх і плутанину серед учнів та персоналу. Прикладами є падіння стельових панелей, обвалення полиць, аварії з обладнанням у спортзалах або зламані меблі в класі. Ці події можуть травмувати учнів, блокувати виходи або порушувати звичайний розпорядок дня.

Що може статися?

- Падіння предметів або обвал обладнання може призвести до травм або тимчасового защемлення.
- Заблоковані коридори або виходи посилюють тривогу та ускладнюють евакуацію.
- Студенти можуть бути свідками того, як однолітки отримують травми, що посилює шок і страх.

Чому це психологічно небезпечно:

- Раптові нещасні випадки викликають гострий стрес через уявну загрозу травмування або шкоди.
- Шум, рух і хаос можуть призвести до паніки, сплутаності свідомості або дезорієнтації.
- Молодші учні або ті, хто має особливі потреби, можуть почуватися безпорадними або чіплятися за дорослих, що посилює тривожність у класі.
- Залишковий страх та гіперпильність можуть зберігатися після інциденту, особливо поблизу подібного обладнання або зон.

Знайте ознаки стресу у вашому класі:

- Студенти стають неспокійними, дратівливими або замкнутими.
- Труднощі з виконанням інструкцій або зосередженням уваги.
- Підвищена прив'язаність до вчителів або однолітків.
- Ознаки шоку, страху або емоційного перевантаження у відповідь на незначні інциденти.

Рисунок 6. Структурні та обладнання небезпеки в школах
(Згенеровано ШІ С. Аренасом через Сору)

Структурні та обладнання небезпеки в школах

Що робити для управління психологічним стресом під час структурних та обладнаннявих небезпек?

- Зберігайте спокій та заспокоюйте учнів: говоріть чітко та демонструйте спокійну поведінку, щоб зменшити паніку.
- За необхідності безпечно евакуюйтеся: дотримуйтесь визначених маршрутів, уникаючи заблокованих або небезпечних зон.
- Підтримуйте відчуття контролю: Призначайте безпечні, прості завдання, такі як допомога однокласникам з пересуванням або перевірка відвідуваності.
- Використовуйте техніки заземлення та дихання: заохочуйте повільне дихання або зосередження на знайомому об'єкті, щоб зменшити тривожність.
- Надайте точну інформацію: поясніть ситуацію просто та спокійно, щоб зменшити невизначеність та запобігти поширенню чуток.
- Створіть тимчасовий безпечний простір: Зберіть учнів у безпечній зоні подалі від небезпек, щоб вони заспокоїлися.
- Заохочуйте підтримку однолітків: Старші або більш впевнені у собі учні можуть допомагати молодшим або тривожним однокласникам.
- Обговорення після інциденту: проаналізуйте, що сталося, закріпіть безпечну поведінку та обговоріть стратегії запобігання майбутнім інцидентам.
- Залучайте шкільних консультантів або допоміжний персонал: надавайте професійну допомогу учням, які продовжують відчувати стрес.
- Швидке відновлення розпорядку дня: повернення до звичайних занять у класі допомагає учням відновити відчуття безпеки та стабільності.

Несправності електромережі у школах

Навіть незначні збої в електромережах або комунальних послугах у школах можуть створювати стрес, страх і плутанину. Відключення електроенергії, короткі замикання або несправності систем опалення, вентиляції та кондиціонування повітря можуть порушити роботу освітлення, сигналізації та зв'язку, що впливає на безпеку та комфорт учнів і персоналу.

Що може статися?

- Раптове затемнення або мерехтіння світла може спричинити дезорієнтацію та паніку.
- Сигналізація або аварійні системи можуть вийти з ладу або спрацювати неправильно, що посилить плутанину.
- Несправності систем опалення, вентиляції або кондиціонування повітря (ОВК) можуть створювати дискомфорт у класах або становити загрозу для здоров'я.

Чому це психологічно небезпечно:

- Несподівані збої в комунальних послугах викликають гострий стрес, оскільки студенти відчувають раптову втрату контролю над своїм оточенням.
- Темрява, тиша або гучні сигнали тривоги можуть посилити страх, розгубленість та паніку.
- Учні можуть відчувати тривогу, чіплятися за однолітків чи вчителів або завмерти, що ускладнює організовану евакуацію чи безпечну поведінку.
- Тривала тривога може зберігатися і після події, особливо якщо порушено розпорядок дня.

Ознаки стресу в класі:

- Студенти виглядають неспокійними, дратівливими або замкнутими.
- Труднощі з виконанням інструкцій або концентрацією уваги.
- Вчителі або старші учні виявляють напругу, нерішучість або розчарування.

*Рисунок 7. Збої в електромережах та комунальних послугах у школах
(Згенеровано ШІ С. Аренасом через Сору)*

Несправності електромережі у школах

Що робити, щоб впоратися з психологічним стресом під час збоїв у електромережі та комунальних послугах?

- Зберігайте спокій та заспокоюйте учнів: демонструйте спокійну поведінку та говоріть тихо й чітко, щоб зменшити страх і розгубленість.
- Дотримуйтесь правил безпеки: уникайте оголених проводів, слизької підлоги або несправного обладнання. Уважно дотримуйтесь інструкцій вчителя або персоналу.
- Підтримуйте відчуття контролю: дайте учням безпечні, прості завдання, такі як перевірка, чи всі враховані, або допомога одноліткам вишикуватися в чергу.

Використовуйте техніки заземлення та дихання: заохочуйте учнів робити повільний вдих, зосереджуватися на знайомому об'єкті або виконувати коротку заспокійливу вправу.

- Надайте точну інформацію: поясніть віком відповідною мовою, що сталося, та які кроки вживаються для відновлення безпеки та комунальних послуг.

- Створіть безпечний клас або місце для зборів: якщо можливо, перемістіть учнів у добре освітлену, безпечну частину школи, мінімізуючи вплив небезпек.
- Заохочуйте підтримку однолітків: Старші або більш впевнені у собі учні можуть допомогти молодшим або більш тривожним однокласникам почуватися в безпеці.
- Обговорення після інциденту: Після вирішення ситуації проаналізуйте, що сталося, похваліть безпечну поведінку та закріпіть правила безпеки в школі.
- Залучіть допоміжний персонал: Шкільні консультанти або психологи можуть допомогти учням, які продовжують відчувати тривогу або стрес.
- Відновіть розпорядок дня якомога швидше: Повернення до звичайних занять у класі допомагає учням відновити відчуття стабільності та безпеки.

Зупиніться та поміркуйте

Розлив хімікатів у шкільній лабораторії

Ви у своєму класі природознавства з однокласниками та вчителем. Раптом:

- Під час експерименту відбувається невеликий хімічний розлив, що призводить до виділення парів або диму.
- Студенти, що знаходилися поруч, помічають розлив, і деякі з них починають панікувати або рухатися непередбачувано.
- Ви відчуваєте тривогу та невпевненість щодо ризику зараження.

Токсичні хімічні речовини можуть завдати шкоди через вдихання, контакт зі шкірою або випадкове проковтування. Важливо діяти швидко, дотримуватися дистанції та правил безпеки.

Навідні питання:

- Що б ви зробили в першу чергу, щоб забезпечити свою безпеку та безпеку своїх однокласників?
- Як би ви впоралися з власним стресом, допомагаючи однокласникам зберігати спокій?
- Як ви вирішуєте, які дії є безпечними, а які небезпечними в цьому сценарії?
- Як ви можете підтримати молодших або більш тривожних учнів під час інциденту?
- Які кроки повинні негайно вжити вчитель та учні, щоб локалізувати небезпеку та викликати допомогу?

Рисунок 11. Невеликі хімічні розливи в школі (згенеровані за допомогою штучного інтелекту С. Аренасом через Sora)

Зупиніться та поміркуйте

Навіть невеликий розлив хімікатів у шкільній лабораторії може викликати страх, тривогу або паніку. Спокійні дії, дотримання дистанції та безпечне керівництво однокласниками допомагають керувати стресом і зменшують ризик емоційного перевантаження.

Чому деякі варіанти можуть бути небезпечними або неефективними?

- Наближення до місця розливу або дотик до рідини може призвести до хімічних опіків, вдихання токсичних парів або випадкового проковтування.
- Перебування поблизу збільшує вплив шкідливих випарів, які можуть бути невидимими, але є небезпечними.
- Спроба прибирати або працювати з хімікатами без належного захисту наражає на серйозну небезпеку ваше життя та життя однокласників.

Яка дія відображає найкращу практику?

- Перемістіть усіх учнів на безпечну відстань від місця розливу, в ідеалі з навітряного боку та за межі лабораторії.
- Прикрийте рот і ніс тканиною або маскою, якщо вам доводиться проходити поблизу випарів.
- Зателефонуйте до служб екстреної допомоги (112) або повідомте шкільні команди швидкого реагування, надавши точне місцезнаходження та опис.
- Не повертайтеся до лабораторії, доки влада не підтвердить її безпеку.

Що б сказали надійні джерела:

- Агентства цивільного захисту та хімічної безпеки ЄС рекомендують триматися подалі, рухатися проти вітру та телефонувати за номером 112.
- Візуальні ознаки, такі як випари, хімічні плями або реакції на поверхнях, вказують на наявність небезпечних речовин.
- Тільки навчений персонал у захисному спорядженні повинен займатися хімічними інцидентами.

Навідні питання для роздумів:

- Як би ви допомогли молодшим або більш стурбованим однокласникам зберігати спокій під час евакуації?
- Які кроки можуть вжити вчителі, щоб забезпечити облік та безпеку всіх учнів?
- Як студенти можуть потренуватися зберігати спокій та виконувати інструкції під час інших типів лабораторних нещасних випадків?

Біологічні та медичні катастрофи в школах

Біологічні та пов'язані зі здоров'ям катастрофи трапляються, коли інфекційні агенти, забруднена їжа чи вода, або екологічні небезпеки впливають на школи. Ці події відрізняються від стихійних лих або структурних катастроф, оскільки вони часто непомітні, можуть швидко поширюватися та можуть одночасно вплинути на багатьох учнів та персонал — наприклад, пандемії, епідемії, забруднення харчових продуктів або вплив алергенів.

У шкільному середовищі такі катастрофи можуть поставити під загрозу здоров'я учнів, порушити розпорядок дня в класі та створити страх або невизначеність. Раптовий або непомітний характер цих подій часто призводить до гострого психологічного стресу, тривоги щодо хвороби та почуття вразливості серед учнів.

Учні можуть відчувати сильне занепокоєння, паніку або розгубленість, особливо молодші діти, учні з особливими потребами або ті, хто має вже існуючі захворювання. Прийняття рішень під тиском стає критично важливим, оскільки персонал та учні повинні дотримуватися гігієнічних протоколів, процедур евакуації або заходів ізоляції, щоб запобігти подальшому зараженню.

Розуміння психологічного впливу біологічних та пов'язаних зі здоров'ям катастроф допомагає учням та шкільному персоналу ефективно реагувати, забезпечувати безпеку та підтримувати емоційну стійкість під час та після надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я в школах.

Пандемії чи епідемії

«Інфекційні захворювання можуть швидко поширюватися в школах, впливаючи на здоров'я та емоційне благополуччя учнів».

Пандемії та епідемії виникають, коли інфекційні захворювання, такі як грип, COVID-19 або норовірус, швидко поширюються серед учнів та персоналу. У шкільному середовищі ці події можуть порушити розпорядок дня, призвести до тимчасового закриття та викликати невизначеність щодо особистої безпеки та безпеки однолітків.

Психологічний вплив на студентів:

- Страх і тривога щодо захворювання або поширення хвороби на членів сім'ї.
- Стрес від раптових змін у розпорядку дня, дистанційного навчання або ізоляції від однолітків.
- Молодші учні або ті, хто має особливі потреби, можуть почуватися розгубленими, приголомшеними або нав'язливими.
- Старші учні можуть відчувати розчарування, роздратування або почуття провини через пропуск шкільних заходів.

Ознаки стресу в класі:

- Уникнення або відсторонення від соціальної взаємодії.
- Часте занепокоєння щодо здоров'я, гігієни чи забруднення.
- Труднощі з концентрацією уваги на шкільних завданнях або виконанні інструкцій.
- Підвищена липкість, дратівливість або емоційні спалахи.

Рисунок 12. Пандемічна шкільна тривожність
(згенерована штучним інтелектом С. Аренасом через Sora)

Пандемії чи епідемії

Що робити, щоб впоратися з психологічним стресом під час пандемій та епідемій?

- Надайте чітку, відповідну віку інформацію: поясніть, що це за хвороба, як вона поширюється та які заходи вживаються.
- Дотримуйтесь розпорядку дня якомога частіше: регулярний графік занять, перерв та онлайн-навчання забезпечує стабільність.
- Заохочуйте дотримання гігієнічних та профілактичних заходів: миття рук, носіння масок (за потреби) та дотримання дистанції можуть дати учням відчуття контролю.
- Заохочуйте підтримку однолітків та вчителів: Старші або більш впевнені у собі учні можуть допомогти заспокоїти молодших або тривожних однокласників.
- Дозвольте емоційному вираженню: заохочуйте учнів говорити про страхи, тривоги чи розчарування.
- Регулярно проводите дебрифінг: переглядайте оновлення щодо пандемії, хваліть безпечну поведінку та підкріплюйте стратегії подолання труднощів.
- Залучіть допоміжний персонал: шкільні консультанти або психологи можуть допомогти учням, які відчувають постійну тривогу або стрес.

Харчові захворювання

«Забруднена їжа в школах може швидко перетворити звичайний день на надзвичайну ситуацію у сфері охорони здоров'я».

Харчові захворювання або зараження в школах виникають, коли їжа або закуски, які подаються в їдальнях, торгових автоматах або під час уроків, є небезпечними для споживання. Забруднення може виникати через бактерії, віруси або алергени. Ці інциденти часто виникають раптово, коли кілька учнів одночасно повідомляють про нудоту, блювоту або інші симптоми.

Непередбачуваність таких подій може викликати повсюдний страх серед учнів, персоналу та батьків. Деякі діти можуть панікувати, інші можуть відмовлятися їсти в школі, і довіра до шкільних послуг може похитнутися.

Психологічний вплив:

- Безпосередній страх і тривога: студенти можуть асоціювати симптоми з небезпекою, викликаючи паніку або розгубленість.
- Стигма та реакція однолітків: Хворі учні можуть відчувати збентеження або ізоляцію.
- Недовіра до розпорядку дня: учні можуть чинити опір їжі в школі, що призводить до напруги або порушення щоденних звичок.
- Батьківські побоювання: Підвищений стрес поширюється, коли сім'ї турбуються про безпеку під час шкільного харчування.

Рисунок 12. Харчові захворювання / Забруднення (згенеровані штучним інтелектом S. Arenas через Sora)

Харчові захворювання

Під час інциденту:

- Зберігайте спокій та заспокоюйте: вчителі повинні використовувати спокійний тон, щоб зменшити паніку та запобігти поширенню чуток.
- Безпечна ізоляція хворих учнів: перемістіть хворих учнів у приміщення під наглядом до прибуття медичної допомоги, тримаючи їх подалі від однокласників, щоб зменшити страх та побоювання щодо зараження.
- Чітко спілкуйтеся: надавайте прості інструкції («сідайте», «пийте води», «допомога йде»), щоб зменшити плутанину.
- Не перекладайте вину: Уникайте виділення окремих осіб чи персоналу кафетерію, щоб уникнути почуття провини чи стигматизації.

Після інциденту:

- Перевірте емоції: визнайте страх, збентеження або тривогу у учнів, які почувалися погано або були свідками події.
- Відновіть довіру до звичного розпорядку: Покроково відновіть безпечні харчові практики, пояснюючи перевірки та заходи безпеки.
- Заохочуйте підтримку однолітків: створіть сприятливе середовище в класі, щоб запобігти дражненню або ізоляції постраждалих.
- Підтримуйте зв'язок із сім'ями: забезпечте, щоб батьки отримували точну та своєчасну інформацію, щоб зменшити занепокоєння та дезінформацію.

Довгострокове відновлення:

- Забезпечити доступ до консультування: Учням, які мають стійкий страх або відразу до їжі в школі, може бути корисна психологічна підтримка.
- Нормалізуйте подію: Наголосіть, що інциденти харчового отруєння трапляються рідко, що діють протоколи безпеки та що школа є безпечним середовищем.
- Сприяти медичній освіті: навчати учнів безпечному поводженню з харчовими продуктами та гігієні, щоб дати їм відчуття контролю.

Зупиніться та поміркуйте

Пандемічний сценарій у класі

Звичайний шкільний день, але до вашої школи дійшла звістка про спалах грипу. Деякі однокласники відсутні через хворобу, а інші мають легкі симптоми. Учні стурбовані, поширюються чутки, а деякі хвилюються, що можуть підхопити вірус або заразити членів сім'ї.

Навідні питання:

1. Як би ви впоралися зі стресом, залишаючись зосередженими на уроці?
2. Які стратегії можуть допомогти однокласникам зберігати спокій та зменшити паніку?
3. Як учні можуть ефективно дотримуватися правил гігієни та безпеки, не відчуючи при цьому перевантаження?
4. Як би ви підтримали молодших або більш тривожних однокласників?
5. Яку роль можуть відігравати вчителі та шкільний персонал у забезпеченні безпеки та емоційного благополуччя?

Ключові міркування:

- Зберігайте спокій та дотримуйтесь вказівок вчителів та медичних працівників.
- Часто мийте руки, прикривайте рот при кашлі та чханні, а також носіть маски за потреби.
- Уникайте поширення чуток; покладайтесь на точну, відповідну віку інформацію.
- Заохочуйте взаємодопомогу та співчуття серед однокласників.
- Після події або під час тривалих спалахів обговоріть емоції, виправдайте свої занепокоєння та підкріпіть стратегії подолання.

Рисунок 14. Сценарій пандемії в класі (згенерований за допомогою штучного інтелекту С. Аренасом через Sora)

Зупиніться та поміркуйте

Чого НЕ слід робити:

- Не дозволяйте ураженому учневі продовжувати їсти чи пити, оскільки це може погіршити симптоми або затримати лікування.
- Уникайте спроб домашніх засобів або викликання блювоти; це може бути небезпечно в шкільному середовищі.

Що робити:

- Безпечно ізолюйте ураженого учня: перемістіть його у відведене місце, де за ним можна буде спостерігати до прибуття медичного персоналу.
- Негайно зверніться за професійною допомогою: за потреби повідомте шкільну медсестру, працівників служби першої допомоги або служби екстреної допомоги.
- Уважно стежте за симптомами: ведіть облік того, що сталося та як почувається учень.
- Заспокоїти інших учнів: Спокійно пояснити ситуацію, не викликаючи тривоги чи паніки.

- За потреби доручайте однокласникам безпечні завдання: допомога з невеликими обов'язками (принесення води, оповіщення персоналу) може дати учням відчуття контролю.

Чому це важливо з психологічною точки зору:

- Тривога, страх і почуття провини є поширеними як серед ураженого учня, так і серед однокласників.
- Збереження спокою та організованості допомагає зменшити стрес і запобігти надмірній реакції.
- Чіткі, спокійні вказівки вчителів моделюють емоційну регуляцію та підтримують психічне благополуччя.

Короткий огляд найкращих практик:

1. Не дозволяйте нікому вживати підозріло забруднену їжу.
2. Безпечно ізолюйте ураженого учня.
3. Негайно зверніться до медичних працівників.
4. Підтримуйте та заспокоюйте решту класу, щоб впоратися зі стресом та запобігти паніці.

Надихаючі дії та взірці для наслідування

Надихаючі дії в класах під час пандемії: випадок Colegio Mare Nostrum, Валенсія

У вересні 2020 року Коледж Маре Нострум у Валенсії зіткнувся з викликом відновлення очного навчання через пандемію COVID-19. Незважаючи на обмеження та суворі санітарні протоколи, школа впровадила інноваційні заходи для забезпечення безпеки та емоційного благополуччя учнів. Реагування, організоване громадою:

- Впровадження заходів безпеки: Школа запровадила поетапний вхід учнів, перевірку температури, використання дезінфікуючих засобів для рук, обов'язкове вимірювання масок та призначила «координатора з питань COVID» для централізації комунікації з органами охорони здоров'я.
- Емоційна підтримка: Було створено простір для вираження почуттів учнів, а також запроваджено заходи для розвитку стійкості та адаптації до нового шкільного середовища.

Рисунок 12. Сценарій пандемії
(згенерований ШІ С. Аренасом через Sora)

Чому це надихає:

Коледж «Mare Nostrum» продемонстрував, що навіть у часи кризи можливо безпечно підтримувати очне навчання, одночасно підтримуючи емоційне благополуччя учнів. Їхній проактивний та спільний підхід слугував моделлю для інших шкіл, які стикаються з подібними проблемами.

Посилання на історію:

[El País – Уроки освіти під час пандемії](#)

Більше для дослідження

1. Психологічна перша допомога для шкіл (PFA-S)

- Опис: Надає рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги учням, шкільному персоналу та їхнім сім'ям, які постраждали від стихійних лих або надзвичайних ситуацій.
- <https://www.nctsn.org/resources/psychological-first-aid-schools>

2. Психологічна перша допомога: як допомогти студентам відновитися

- Опис: Окреслює модель допомоги учням у обробці їхнього досвіду та почуттів, наданні підтримки дорослих та сприянні одужанню.
- https://rems.ed.gov/docs/PFAFactSheet_508C.pdf

3. Комплексний інструментарій для підготовки до питань поведінкового здоров'я

- Опис: Обговорює почуття учнів щодо стихійних лих та пропонує стратегії для вирішення потреб у сфері поведінкового здоров'я під час кризових ситуацій у школі.
- Посилання: <https://kyprevention.getbynder.com/m/17ad4afcf50897a7/original/Preparing-for-Natural-Disasters-and-School-Crisis-Events-Through-A-Behavioral-Health-Lens.pdf>

Джерела

- Національна мережа дитячого травматичного стресу. (н.д.). Перша психологічна допомога для шкіл (PFA-S).
<https://www.nctsn.org/resources/psychological-first-aid-schools>
- Міністерство освіти США – Управління безпеки та здоров'я учнів. (н.д.). Підготовка до стихійних лих та кризових подій у школах: погляд на поведінкове здоров'я.
<https://kyprevention.getbynder.com/m/17ad4afcf50897a7/original/Preparing-for-Natural-Disasters-and-School-Crisis-Events-Through-A-Behavioral-Health-Lens.pdf>
- Федеральне агентство з надзвичайних ситуацій (FEMA) та Ready.gov. (н.д.). Слухай, захищай, об'єднуй: перша психологічна допомога в школах. https://www.ready.gov/sites/default/files/documents/files/PFA_SchoolCrisis.pdf
- Американська асоціація шкільних консультантів. (н.д.). Стихійні лиха: Допомога дітям під час кризи.
<https://www.schoolcounselor.org/Publications-Research/Publications/Free-ASCA-Resources/Natural-Disaster-Resources>

Джерела

- Національна асоціація освіти. (2018). Посібник NEA з питань шкільної кризи.
<https://www.nea.org/sites/default/files/2020-07/NEA%20School%20Crisis%20Guide%202018.pdf>
- Європейська комісія / Європейська служба цивільного захисту та гуманітарної допомоги. (н.д.). Керівні принципи безпеки шкіл та готовності до стихійних лих. https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/school-safety_en
- Національний центр безпеки шкіл. (н.д.). Інструментарій для шкіл, орієнтованих на травму та стійкість: Стратегії підтримки емоційного благополуччя учнів у кризових ситуаціях. <https://www.nc2s.org/resource/trauma-informed-resilience-oriented-schools-toolkit/>
- El País. (2021, 24 квітня). Las lecciones educativas de la pandemia: Colegio Mare Nostrum, Valencia, Spain.
<https://elpais.com/espana/comunidad-valenciana/2021-04-24/las-lecciones-educativas-de-la-pandemia.html>

Зображення

- Аренас, С. (2025). Землетруси [зображення, згенероване штучним інтелектом за допомогою Sora].
- Аренас, С. (2025). Повені [зображення, згенероване штучним інтелектом за допомогою Sora].
- Аренас, С. (2025). Пожежі [зображення, згенероване штучним інтелектом за допомогою Sora].
- Аренас, С. (2025). Сценарій землетрусу в школі [зображення, згенероване штучним інтелектом за допомогою Sora].
- Аренас, С. (2025). Лабораторні та хімічні інциденти в школах [зображення, згенероване штучним інтелектом за допомогою Sora].
- Аренас, С. (2025). Структурні та обладнання небезпечні фактори в школах [зображення, згенероване штучним інтелектом за допомогою Sora].
- Аренас, С. (2025). Збої в електромережах та комунальних послугах у школах [зображення, згенероване штучним інтелектом за допомогою Sora].
- Аренас, С. (2025). Невеликі хімічні розливи в школі [зображення, згенероване за допомогою штучного інтелекту за допомогою Sora].
- Аренас, С. (2025). Пандемічна шкільна тривожність [зображення, згенероване штучним інтелектом за допомогою Sora].
- Аренас, С. (2025). Харчові захворювання / Забруднення [зображення, згенероване штучним інтелектом за допомогою Sora].
- Аренас, С. (2025). Пандемічний сценарій у класі [зображення, згенероване штучним інтелектом за допомогою Sora].
- Аренас, С. (2025). Сценарій пандемії [зображення, згенероване штучним інтелектом за допомогою Sora].

ПАРТНЕРСТВО

<https://ied.eu/>

<https://denizli.afad.gov.tr/>

<https://neotalentway.com/>

<https://www.eva93.lv/>

<https://ngo-nfe4y.com.ua/en>

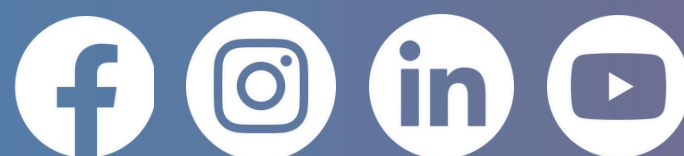
<https://vonhope.is/>

Розважайтеся з VET-READY

**РОЗДІЛ 4: ГОТОВНІСТЬ ШКІЛ ДО ЛИХ ТА БЕЗПЕЧНЕ
НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ**

**НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 23: Розуміння поведінки та емоцій учнів під
час шкільних катастроф**

СЛІДКУЙТЕ ЗА
НАМИ

<https://vetready.eu/>